

ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΙΚΕΣ ΕΙΔΗΣΕΙΣ ΑΠΟ ΤΗΝ ΠΕΡΙΟΧΗ ΤΗΣ ΕΛΙΚΗΣ

Ντόρα Κατσωνοπούλου

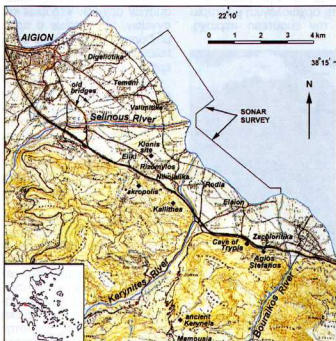
Δρ Αρχαιολόγος

Steven Soter

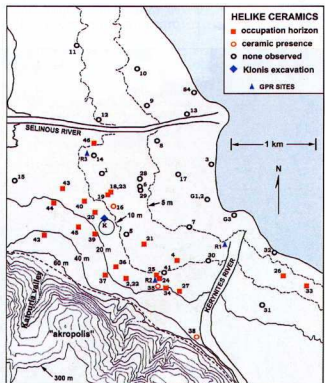
Δρ Φυσικών Επιστημών

Το 373 π.Χ. ισχυρός σεισμός και παλιρροϊκά κύματα κατάστρεψαν και εξαφάνισαν κάτω από τα νερά του Κορινθιακού κόλπου στην περιοχή της Αιγιαλείας τη σπουδαιότερη πόλη της αρχαίας Αχαΐας, την Ελίκη. Από το ίδιο σεισμικό φαινόμενο καταστράφηκε και η γειτονική πόλη της Βούρας, που χάθηκε μέσα σε χάσμα. Τη Βούρα ξανάχτισαν αργότερα όσοι από τους κατοίκους της έτυχε να βρίσκονται μακριά τη στιγμή της καταστροφής. Το 2ο αι. μ.Χ., ο Πausanias επισκέφθηκε μια παραθαλάσσια θέση ανατολικά του Αγίου, που λεγόταν Ελίκη, και έγραψε ότι ερείπια της αρχαίας πόλης φαίνονταν στο βυθό. Αργότερα, προσχώσεις των παρακειμένων ποταμών κάλυψαν τα ερείπια κάτω από ιζήματα. Πρόσφατες συστηματικές έρευνες ανατολικά του Αγίου για τον εντοπισμό και την αποκάλυψη της αρχαίας Ελίκης έφεραν στο φως νέα σημαντικά στοιχεία σχετικά με την αρχαία πόλη και την ευρύτερη περιοχή της.

2. Τοπογραφικός χάρτης με τις θέσεις των γεωτρήσεων. Το γράμμα "Κ" δηλώνει τη θέση της ανασκαφής στο κτήμα Κλωνίη. Η διακοπτόμενη γραμμή δείχνει τη νέα Εθνική οδό.

1. Χάρτης της περιοχής της Ελίκης, στη νότια ακτή του Κορινθιακού κόλπου, νοτιοανατολικά του Αγίου.

Η Ελική αναζητήθηκε στον αιώνα μας από μεγάλο αριθμό ερευνητών, Ελλήνων και ξένων, οι προσπάθειες των οποίων έλαβαν χώρα μεταξύ των ετών 1950-1974, μετά από πρωτοβουλία και με την ενεργό συμμετοχή του αείμνηστου καθηγητή Στ. Μαρινάτου. Οι έρευνες αυτές, που επικεντρώθηκαν σχεδόν αποκλειστικά στη θάλασσα, δεν κατέληξαν στον εντοπισμό της αρχαίας πόλης και άφησαν ανοιχτό το ζήτημα ύπαρξης των ερειπίων της στη θάλασσα ή στην ξηρά¹.

Ακολούθησε μια μακριά περίοδος υποχώρησης της ερευνητικής δραστηριότητας στην περιοχή ως το 1985, οπότε και αναζωπυρώθηκε το ενδιαφέρον με την ανάληψη πρωτοβουλίας από τους συγγραφείς του παρόντος άρθρου, που οδήγησε στην έναρξη ενός νέου ερευνητικού προγράμματος για την αρχαία Ελική², η πρώτη φάση του οποίου ξεκίνησε από τη θάλασσα.

Το Σεπτέμβριο του 1988, διερευνήθηκε με ηχοβολιστικά μηχανήματα ζώνη 8 τ. χλμ. της υποθαλάσσιας περιοχής ανατολικά του Αγίου, μεταξύ Διγελιωτικών και των εκβολών του Βουραϊκού ποταμού (σχ. 1). Από την έρευνα προέκυψαν πολλά γεωλογικά δεδομένα σχετικά με σεισμική δραστηριότητα στην περιοχή, αλ-

λά δεν εντοπίστηκαν στοιχεία που να αποδεικνύουν την ύπαρξη βυθισμένης αρχαίας πόλης στη θάλασσα, με εξαίρεση μικρό αριθμό στόχων που φαίνεται να αντιπροσωπεύουν ανθρωπογενείς κατασκευές³.

Οι εργασίες συνεχίστηκαν –από το 1991 και εξής– στην όμορη παραλιακή πεδιάδα και τους λόφους που την ορίζουν προς νότον, με την εφαρμογή, σε συστηματική βάση, σύγχρονων επιστημονικών μεθόδων. Στη διάρκεια πέντε ερευνητικών περιόδων, μεταξύ 1991-1996, ολοκληρώθηκαν 46 δειγματοληπτικές γεωτρήσεις (μέσου βάθους 20 μ.)⁴ ανάμεσα στην Τέμενη και τη Ροδιά (σχ. 2). Ταυτόχρονα, ερευνήθηκαν περιοχές μεταξύ Διγελιωτικών και Ροδιάς (σχ. 1) με γεω-ραντάρ, μαγνητόμετρο και ηλεκτρικές μεθόδους.

Τα αποτελέσματα υπήρξαν σημαντικά. Για πρώτη φορά από τα μέσα του αιώνα –όταν ξεκίνησαν οι παλαιότερες προσπάθειες για τον εντοπισμό της Ελικής– φέραμε στο φως αναμφισβήτητα στοιχεία ύπαρξης θαμμένων ερειπίων στην παραλιακή πεδιάδα ανατολικά του Αγίου, και μάλιστα στη ζώνη εκείνη που, σύμφωνα με όλα τα διαθέσιμα από τις αρχαίες πηγές τοπογραφικά στοιχεία και την πλέον πρόσφατη αρχαιολογική μαρτυρία από την ευρύτερη περιοχή,

ανήκει στην αρχαία Ελική.

Από τις πρώτες κιόλας γεωτρήσεις (1991, 1993) εντοπίστηκαν αρχαιολογικές ενδείξεις με την ανακάλυψη σε δειγμάτια του υπεδάφους θραυσμάτων αρχαίων κεράμων και αγγείων, των οποίων ο αριθμός άρχισε να αυξάνεται εντυπωσιακά κατά τις επόμενες ερευνητικές περιόδους⁵.

Η κατανομή των οστράκων στις γεωτρήσεις που έχουν ολοκληρωθεί μέχρι σήμερα κατέδειξε ότι στην παραλιακή πεδιάδα υπάρχουν περισσότεροι από έναν θαμμένους αρχαίοι ορίζοντες, που καταλαμβάνουν εκτεταμένη ζώνη κυρίως μεταξύ των σύγχρονων κοινοτήτων Ελικής - Ριζομύλου - Νικολαϊκών. Οι οριζόντες αυτοί, εκτεινόμενοι γενικά σε βάθος από 1-4 και 4-12 μέτρα, έχουν χρονολογηθεί (με βάση αρχαιομετρικές μεθόδους αλλά και με την ανακάλυψη διαγνωστικών οστράκων αγγείων⁶), στη Ρωμαϊκή περίοδο ο πρώτος και στην Κλασική και σε παλαιότερες (έως και τη μυκηναϊκή) περιόδους ο δεύτερος και βαθύτερος οριζόντας.

1. Ανασκαφικό τετράγωνο D1. Αποψη του περιμετρικού τοίχου του κτηρίου από τα δυτικά. Διακρίνονται λεπτομέρειες της ταξοδομίας του με τη χρήση οριζοντιών, αρχών λίθων και οριζοντιών οπίων λίθων.

Το 1994 στο κτήμα Κλωνιάς, στην κοινότητα Ελικής (σχ. 1, βλ. "Klions site"), ως αποτέλεσμα συνδυασμένης εφαρμογής γεωτρήσεων και μετρήσεων με μαγνητόμετρο, ανακαλύφθηκαν για πρώτη φορά στην ιστορία των ερευνών για την αρχαία Ελική αρχιτεκτονικά κατάλοιπα κτηρίων. Η ανακάλυψη αυτή οδήγησε στην πραγματοποίηση της πρώτης ανασκαφής στην περιοχή, που διήρκεσε σύντομο χρονικό διάστημα (13-30 Ιουνίου 1995) και συνέπεσε με τον καταστροφικό σεισμό του Αγίου της 15.6.1995.

Η έρευνα έφερε στο φως, σε βάθος 1,30 μέτρων, μεγάλο παραλληλόγραμμο κτήριο των ρωμαϊκών χρόνων, οι περιμετρικοί τοίχοι του οποίου σώζονται μαζί με τη θεμελίωση σε ύψος πάνω από 2 μέτρα (εικ. 1). Μεταξύ των ευρημάτων ξεχωρίζουν: κεραμική, οστέινα και χάλκινα αντικείμενα, μεγάλος αριθμός θραυσμάτων γυάλινων αγγείων, λύχνων, σειρά χάλκινων νομισμάτων των Ζου-5ου αι. μ.Χ., θραύσματα μαρμαροεπιτημάτων και οργανικά κατάλοιπα διατροφής της επο-

χής. Το κτήριο καταστράφηκε από ισχυρό σεισμό, όπως αποδεικνύεται από την ανεύρεση εντυπωσιακής στρώσης καταστροφής με πεσμένους λίθους, πλίνθους, στρωτήρες και κονιάματα, μέσα και έξω από αυτό (εικ. 2).

Ο εντοπισμός κατά τις ερευνητικές περιόδους 1995-1996 και νέων κτηρίων και άλλων αρχαίων καταλοίπων, σε βάθη που αντιστοιχούν στο ρωμαϊκό ορίζοντα, δείχνει ότι το κτήριο που αποκαλύφθηκε κατά την ανασκαφή στο κτήμα Κλωνιά ανήκει σε οικισμό των ρωμαϊκών χρόνων, που φαίνεται να καταλαμβάνει εκτεταμένη ζώνη της σύγχρονης Ελικής και των Νικολαιικών. Βάσιμες είναι οι υπόνοιες ότι τα ερείπια αυτά ανήκουν στη ρωμαϊκή Ελική⁷, που αναφέρεται από αρχαίους συγγραφείς, συγκεκριμένα από τον Παισανία (7.24.5 και 7.25.11), τον Στράβωνα (8.7.5) και τον Κλαύδιο Πτολεμαίο (3.16.15).

Ιδιαίτερα σημαντική υπήρξε η ανακάλυψη κοντά στα θεμέλια του κτηρίου αξιολογής ομάδας μικηναϊκών, πρωτογεωμετρικών και κλασικών οστράκων. Τα οστράκα υποδεικνύουν την ύπαρξη σε βαθύτερο ορίζοντα καταλοίπων από την παλαιότερη ιστορία της αρχαίας πόλης. Τα ίδια οστράκα επιβεβαίωσαν επίσης – ως αδιαμφισβήτητα αρχαιολογικά πλέον δεδομένα – τις ενδείξεις από τη γεωλογική και γεωφυσική μας έρευνα για την ύπαρξη παλαιότερων θαμμένων οριζόντων κάτω από τον ρωμαϊκό⁸. Με βάση αυτά τα στοιχεία, αρχίζει να διαφαίνεται η πιθανότητα ότι τυχόν ερείπια που εντοπίζονται σ'

3. Αποψη του υψώματος του Αγ. Στεφάνου από τα δυτικά. Προς βορράν εκτείνεται η πεδιάδα με τις κοινότητες Ζαχαρωπικών (αριστερά) και Διακοπτού (δεξιά).

2. Ανασκαφικό τετράγωνο D2. Αποψη από τα νοτό. Δεξιά, περιμετρικός τοίχος του κτηρίου, αριστερά, παχιά στρώση καταστροφής με πεσμένα κονιάματα και λίθους.

4. Ερείπια παραλληλογράμμου κτηρίου από βορρά. Απεικονίζεται η βόρεια στενή πλευρά του.

αυτούς τους οριζόντες ανήκουν στη χαμένη κλασική πόλη της Ελικής.

Η παρουσία μυκηναϊκών οριζόντων στην περιοχή των ερευνών μας ενισχύεται και από τον εντοπισμό, τον Ιούλιο του 1993, της θέσης μυκηναϊκού νεκροταφείου στη θέση Καλλιθέα Νικολαϊκών⁹. Το νεκροταφείο, που είναι εκτεταμένο και καταλαμβάνει το λόφο της Καλλιθέας (πρώην Ψωριαρού) στα νότια της κοινότητας (σχ. 1), αποτελείται από θαλαμοειδείς τάφους της ΥΕ ΙΒ-ΙΙΙΓ περιόδου¹⁰, σκαμμένους στα πρανή του λόφου. Η θέση προσφέρει πλήρη έλεγχο της παραλιακής πεδιάδας που απλώνεται προς βορράν, σε μια ακτίνα περίπου 13 χλμ από το Άγιο προς δυτικά, μέχρι το Διακοπτό προς ανατολάς. Το μυκηναϊκό νεκροταφείο της Καλλιθέας συνδέεται προφανώς με οικισμό ή οικισμούς που καταλαμβάνουν τα υψώματα στα νότια της πεδιάδας, μεταξύ του λόφου του Αγ. Γεωργίου πάνω από το Ριζόμυλο¹¹ και της περιοχής Καλλιθέα-Ταγρή στη δυτική όχθη του ποταμού Κερυνίτη (σχ. 1). Οικιστικά λείψανα φαίνεται ότι βρίσκονται και στην αντίστοιχη ζώνη στην πεδιάδα, όπως κατέδειξε η ανακάλυψη των μυκηναϊκών οστράκων στο κτήμα Κλωνή, αλλά και μυκηναϊκές ηλίκιες οστράκων αγγείων από τις γεντρήσεις στη ζώνη Ελικής-Νικολαϊκών και κοντά στους πρόποδες των λόφων.

Όλα τα στοιχεία –ιστορικά, τοπογραφικά, αρχαιολογικά–, που αναφέρθηκαν παραπάνω, οδηγούν στο συμπέρασμα ότι ο κύριος όγκος της αρχαίας πόλης βρισκόταν στην Ήρα και όχι στη θάλασσα, όπως πιστευόταν παλαιότερα. Ο τοπογραφικός μάλιστα συσχετισμός μεταξύ των θέσεων της πιθανής ακροπόλεως (πάνω από το Ριζόμυλο, σχ. 1, "akropolis"), του μυκηναϊκού νεκροταφείου και οικιστικών λειψάνων (πάνω από τα Νικολαϊκά) και των ερειπίων στην πεδιάδα καθιστά την περιοχή που εκτείνεται ανάμεσα στους ποταμούς Ξελινόυντα και Κερυνίτη (μεταξύ της Τέμενης δυτικά και της Ροδιάς ανατολικά) ως την καρ' εξοχής υποψήφια θέση για την αρχαία Ελική.

Το ίδιο συμπέρασμα ενισχύεται από την ταύτιση χαμένης αρχαιολογικής θέσης¹², που

καταλαμβάνει το υψώμα του Αγ. Στεφάνου στη βόρεια απόληξη του όρους Μαραθιά, νότια της σημερινής κοινότητας των Ζαχλωρίτικων (σχ. 1). Η θέση είναι στρατηγική και ελέγχει μεγάλο τμήμα της παραλιακής πεδιάδας ανάμεσα στον Ελαιώνα και στο Διακοπτό (εικ. 3). Είναι φύσει οχυρή από Ν και Δ ενώ προς Α κατέρχεται προς τη δυτική όχθη του Βουραϊκού ποταμού και προς Β επικοινωνεί με την παραλιακή πεδιάδα.

Σε ολόκληρο το υψώμα σώζονται εκτεταμένα ερείπια πόλης, υπολείμματα κτηρίων και οχυρώσεων, αναλημματικοί τοίχοι και μεγάλοι αριθμός διάσπαρτων λίθων και ογκολίθων. Στην κατώτερη (βόρεια) πλαγιά του δυτικού τμήματος του υψώματος διακρίνονται επί αναλημματος τα ερείπια αυτοτελούς παραλληλογράμμου κτίσματος, πιθανόν ιερού, κατασκευασμένου με μεγάλους ογκολίθους από τοπικό κροκαλοπαγές πέτρωμα. Η στενή βόρεια πλευρά του κτίσματος, που είναι στραμμένη προς τον Κορινθιακό, αποτελείται από τρεις μεγάλους ογκολίθους, έχει μήκος 5,25 μέτρα (εικ. 4), η δε δυτική πλευρά στο ορατό τμήμα της 6,30 περίπου μέτρα¹³.

Σε απόσταση 9 περίπου μ. από την πρόσφυση εντοπίστηκε υπερμεγέθης κυβόλιθος από σκληρό πέτρωμα, διαστάσεων 2,44x0,55 μ., του οποίου διακρίνεται η άνω επιφάνεια κατά 0,20 μ. Εκτείνεται με κατεύθυνση Α-Δ, βαίνοντας κάθετα προς τον μικρό άξονα του κτηρίου (εικ. 5). Εάν δεν πρόκειται περί βάθρου αγάλματος, ο μονόλιθος ανήκει ίσως στο δυτικό πέρασ του κτηρίου ή σε μεσοστοία.

Σε σχεδόν ευθεία γραμμή με τα ερείπια και σε απόσταση 2 περίπου χλμ. προς Β, κοντά στις εκβολές του Βουραϊκού ποταμού, ανακαλύφθηκε με ηχοβολιστικά, κατά την έρευνά μας το 1988, υποβρύχιος στόχος, μάλλον μόλις¹⁴, που ανήκει προφανώς στο λιμάνι της ίδιας πόλης.

Η γειτνίαση της αρχαίας πόλης στον Άγιο Στέφανο με το σπήλαιο νότια του Ελαιώνα, που, κατά μια ελκυστική υπόθεση, ίσως ταυτίζεται με το μαντικό σπήλαιο του Βουραϊκού Ηρακλή που αναφέρει ο περιηγητής Πλουσιανός στην περιοχή της Βούρας¹⁵, αλλά και η ίδια η θέση στον Άγ. Στέφανο, που βρίσκεται πολύ κοντά στο οριστικό ρήγμα της Ελικής, μας οδήγησε αρχικά στην υπόθεση ότι τα ερείπια θα μπορούσαν να συνδεθούν με την πόλη της Βούρας ή έναν από τους δήμους της¹⁶. Η Βούρα, όπως αναφέρεται από τις πηγές, καταστράφηκε από τον ίδιο σεισμό που έπληξε την Ελική το 373 π.Χ. Ατυχώς, η έλλειψη συστηματικών ανασκαφών καθλώνει τις γνώσεις μας για την ταύτιση των αρχαίων πόλεων της περιοχής στην εποχή των περιηγητών.

Ωστόσο οι έρευνες και οι μελέτες μας στην ευρύτερη περιοχή της Ελικής, μεταξύ των ποταμών Ξελινόυντα-Βουραϊκού και των προς νότον εκτεινομένων ορεινών όγκων, και στον αντίστοιχο υποθαλάσσιο χώρο, έχουν φέρει στο φως πλήθος νεότερων στοιχείων σε σχέση με τη γεωμορφολογία, σεισμολογία και αρχαιολογία της περιοχής, από την εποχή της ίδρυσης της Ελικής έως και τη ρωμαϊκή περίοδο. Σύμφωνα με αυτά, φαίνεται ότι στην αρχαιότητα η Ελική κατείχε όλη την εύφορη πεδιάδα μεταξύ των ποταμών Ξελινόυντα και ίσως Βουραϊκού, δηλαδή η επικράτεια της ως προς την πεδιάδα εκτει-

νόταν από την περιοχή περίπου της σημερινής Τέμενης κοντά στο Αίγιο¹⁷ έως τα όρια Ζαχλωρικών-Διακοπτού. Η πιθανή διάταξη της Ελικής κατά μήκος της πεδιάδας, σε μια εκτεταμένη ζώνη, όπως φαίνεται να υποδεικνύει ο εντοπισμός θαμμένων αρχαίων οριζόντων μεταξύ σύγχρονης Ελικής και Ροδιάς, είναι ένα στοιχείο που θα της προσέδιδε το χαρακτηρισμό «εύρεια», όπως παραδίδεται στον ομηρικό κατάλογο των πλοίων (*Μιάδα Β 575*). Εάν αυτή η υπόθεση είναι σωστή, τότε τα αρχαία ερείπια στο ύψωμα του Αγ. Στεφάνου μπορεί να ανήκουν σε έναν από τους δίκους της δήμου¹⁸. Πιστεύουμε ότι η συνέχεια των εργασιών μας (γεωλογικών, γεωφυσικών και ανασκαφικών) στην περιοχή της Ελικής θα δώσει τις απαιτήσεις στις παραπάνω υποθέσεις.

Σημειώσεις

1. Για τη συγκριτική παρουσίαση των παλαιότερων ερευνών βλ. Κατσονοπούλου (1991), σ. 229.
2. Το Ερευνητικό Πρόγραμμα για τον εντοπισμό και την αποκάλυψη της αρχαίας Ελικής πραγματοποιείται υπό την αιγίδα της Αμερικανικής Σχολής Κλασικών Σπουδών της Αθήνας, υπό τη δέουση των Κατσονοπούλου-Soter, σε συνεργασία με το Εργαστήριο Αρχαιομετρίας του Κέντρου "Δημόκριτος", με την Ακαδημία Αθηνών και το Πανεπιστήμιο Έντινγκ, Edinburgh και Miami. Πάσιος χορηγός του Ερευνητικού Προγράμματος είναι από το 1993 η Ελληνική Ένωση Εμφυλοσολογίας (ΣΕ).
3. Βλ. Κατσονοπούλου (1991), σ. 229-232, Κατσονοπούλου (1993), σ. 517-520, Κατσονοπούλου και Soter (1996), σ. 159-162.
4. Η γεωτρήση B46 υπήρξε η μοναδική που αναλήφθηκε το 1996 αλλά δεν ολοκληρώθηκε εξαιτίας ανασιλόλητης διακοπής των γεωτρήσεων με Τελεξ (4.7.1996) της Δύσης Αρχαιοτήτων του ΥΠΠΟ, γεωτρήσεων που δημάει σοβαρά την πρόοδα της έρευνας.
5. Τον καθοριστικό ρόλο των γεωτρήσεων στον εντοπισμό της αρχαίας Ελικής έχει τονίσει εμμέτως παλαιότερα ο κ.δρ. Σπ. Μαρναντός (Μαρναντός (1966), σ. 514). Είναι χαρακτηριστικό ότι στη μοναδική γεωτρήση του 1996, σε βάθος 5 μέτρων περίπου, ανακαλύφθηκαν και νέα οστράκα αγάλιων.
6. Βλ. σχετικά, ανακοινώσεις Ντ. Κατσονοπούλου και S. Soter, Γ. Μαρναντός και I. Παυλιώτη, Πρακτικά Β' Διεθνούς Επιστημονικού Συνεδρίου Αρχαία Ελίη και Αιγαιαία (1995), υπό έκδοση, Επίσης, Γ. Μαρναντός et al. (1995), 931-941.
7. Η θεωρία ύπαρξης ρωμαϊκής Ελικής στην πεδιάδα ανατολά του Αγίου διατυπώθηκε το 1979 από τον καθηγητή R. Steigitz. (Σχετικά βλ. Πρακτικά Α' Διεθνούς Επιστημονικού Συνεδρίου δια την αρχαίαν Ελίην (1981), σ. 139-148).
8. Βλ. σχετικά ανακοινώσεις Κατσονοπούλου και συνεργασίας Πρακτικά Β' Διεθνούς Επιστημονικού Συνεδρίου Αρχαία Ελίη και Αιγαιαία (1995), υπό έκδοση επίσης Κατσονοπούλου και Soter, Πρακτικά Α' Αρχαιολογικής Συνόδου Νότιας και Δυτικής Ελλάδας (1996), υπό έκδοση.
9. Ο εντοπισμός έγινε τον Ιούλιο 1993, με αφορμή την επίθεση στη Δρα Κατσονοπούλου οστράκων από μηκτανικό αμοιρέα από τον Γραμματέα της Κοινότητας Νικολάου Γ. Κοιμνητό. Τα οστράκα φυλάσσονται παραδοχόν στην υπεύθυνη για την περιοχή αρχαιολόγο Α. Παπακούστα, στην οποία υπεβλήθη η θέση προελεύσεως τους. Στην ίδια θέση πολύ αργότερα (γεωμάχος 1995/96) η ΣΤ' Εφορεία Αρχαιοτήτων διενήργησε ανασκαφή, την οποία απεκόλυσε πρόσφατη ανασκαφή της "μηκτανικής Ελικής" (Δελτία Τύπου ΣΤ' ΕΠΚΑ, 19.10.1995). Ανακρίβεις δηλώνεται από την ΣΤ' ΕΠΚΑ στο Α.Δ. 46 (1991), εκδ. 1996, 156, ότι η θέση είχε εντοπισθεί πριν από το παρόντα γεγονός τον Ιούλιο 1993.
10. Βλ. σχετικά ανακοινώσεις ΣΤ' ΕΠΚΑ, Πρακτικά Α' Αρχαιολογικής Συνόδου Νότιας και Δυτικής Ελλάδας (1996), υπό έκδοση.
11. Ερείπια οχυρώσεως στο λόφο ταυτισθήσαν κατά το παρελθόν με την ακρόπολη της αρχαίας Ελικής (Bobyae [1836] και Curtius [1851]). Η άποψη αναπαύθηκε και πολύ πρόσφατα (βλ. Hope Simpson [1981], 97, Πετρόπουλος [1990], 511, Κατσονοπούλου [1991], 233). Γεωγραφική έρευνα με μαγνητόμετρο και ηλεκτρικής μεθόδους, που πραγματοποιήθηκαν τον Οκτώβριο 1993 από την ομάδα μας σε συνεργασία με τη ΣΤ' Εφορεία για διεκδίκηση και απελευθέρωση του ανασκαφικού της έργου, αποκάλυψε νέους στόχους ανθρωπογενούς χαρακτήρα, ιδιαίτερα στην ανατολική πλευρά του υψώματος (βλ. σχετικά Κατσονοπούλου και Soter, "Η ακρόπολη της Ελικής: Έρευνα με μαγνητόμετρο και όργανο μέτρησης της ηλεκτρικής αντίστασης", έκθεση αποτελεσμάτων προς τη ΣΤ' ΕΠΚΑ [Δεκέμβριος 1993]).
12. Η θέση ταυτίσμε τον Ιούλιο 1989 στα πλαίσια καθορισμού των

ανατολικών ορίων της περιοχής της αρχαίας Ελικής. Αναφορά γενικότερα στη θέση, κυρίως ως προς το μετόχι του Αγ. Ειρήνης, γίνεται από παλαιότερους περιηγητές (Dodwell [1819], Ρουμνιέλι [1826], Curtius [1851], van Duyn [1878]).

13. Το ερείπια αυτά φαίνεται πως είχαν δευτερεύοντα, ο δρ Soter υπέδειξε τη θέση, τον Ιούλιο 1993, στον ιστορικό κ. Α. Ρίζο, με τον οποίο συντήθηκαν τα πορίσματα των ερευνών μας στην ευρύτερη περιοχή της αρχαίας Ελικής. Ανακρίβεις δηλώνεται από τη ΣΤ' ΕΠΚΑ στο Α.Δ. 46 (1991), εκδ. 1996, 157, ότι η θέση εντοπίστηκε το 1991, αφού της γνωστοποιήθηκε δια το κ. Ρίζο, το 1993. Επίσης, στην ίδια ανακοίνωση λανθασμένα αναφέρεται η θέση ως Αγ. Στέφανος Ελαιώνα το οποίο είναι: Αγ. Ελαιώνας Ζαχλωρικών.

14. Βλ. σχετικά Κατσονοπούλου (1991), 230-232, και (1993), 517-520 επίσης Soter και Κατσονοπούλου (1991), 159-162.

15. Για την πλέον πρόσφατη επεξεργασία του θέματος, βλ. Κατσονοπούλου και Soter (1993), 60-64.

16. Την αρχική μας άποψη, που υιοθέτησε η ΣΤ' ΕΠΚΑ στο Α.Δ. 46 (1991), εκδ. 1996, 157, της γνωστοποιήσαμε με έγγραφο μας τον 20.10.1993. Η άλλη εκδοχή για τη θέση της Βούρας είναι στο Κάστρο, νότια της Τράπεζας Αγίου, την οποία πρότεινε πρώτος ο Ε. Meyer (1938 και 1957).

17. Φαίνεται ότι ο ποταμός Σελαιώνας στην αρχαιότητα έφρεε τουλάχιστον 2 χλμ. βορειότερα της σημερινής θέσης (βλ. σχετικά Α. Παπακούστα [1991], 239-240).

18. Την ίδια θέση έχει ταυτίσει με την ακρόπολη της αρχαίας Ελικής ο καθηγητής Ν. Κουράνης (1995).

5. Άποψη του κυβέλλου από βορρά. Απεικονίζεται η μακρά πλευρά του.

Βιβλιογραφία

1. Αρχαία Ελίη, Πρακτικά Α' Διεθνούς Επιστημονικού Συνεδρίου δια την Αρχαίαν Ελίην, Αθήνα (1981).
2. Αρχαία Ελίη και Αιγαιαία Πρακτικά Β' Διεθνούς Επιστημονικού Συνεδρίου για την αρχαία Ελίη και Αιγαιαία, Αίγιο (1995), υπό έκδοση.
3. Geil, W., *Itinerary of the Moera* (1917).
4. Κατσονοπούλου, Ντ., "Αρχαία Ελίη: Ιστορία και Σύγχρονη Έρευνα", Μελέτηματα 13 (1991), σ. 228-234.
5. Κατσονοπούλου, Ντ., Ancient Helike: Topographical Observations and Recent Investigations", *Statai e la Sibarite* (1993), σ. 513-522.
6. Κατσονοπούλου, Ντ. και Soter, St., "Αρχαία Ελίη", *Arch. Zeit.*, 46, (1991), σ. 159-162, Αίγιο (1996).
7. Κατσονοπούλου, Ντ. και Soter, St., "Το Μαντικό Σπήλιον του Βουραϊκού Ηραίου", *Αρχαιολογία* 47 (1993), σ. 60-64.
8. Κατσονοπούλου, Ντ. και Soter, St., "Η Έρευνα της Αμερικανικής Σχολής Κλασικών Σπουδών για την αρχαία Ελίη, 1988-1995", Πρακτικά Α' Αρχαιολογικής Συνόδου Νότιας και Δυτικής Ελλάδας, Πάτρα (1996), υπό έκδοση.
9. Κουράνης, Ν., "Το Αίγιμα της Αρχαίας Ελικής", *Επιστημονικά της Επιστημής* 188 (1995), σ. 36-49.
10. Leake, W.M., *Travels in the Moera*, vol 3 (1830).
11. Maniatis, Y., Facorelli, G., Soter, St., *Katsounopoulou, D., and Kromer B., "Locating Archaeological Horizons with 14C Sediment Dating: The Case of the Lost City of Helike"*, *Radiocarbon* 37, no 3 (1995), σ. 931-941.
12. Μαρναντός, Σπ., Έρευνα περί την Ελίην", Πρακτικά της Ακαδημίας Αθηνών 41 (1966), σ. 511-518.
13. Παπακούστα, Α., "Παρατηρήσεις σχετικά με την τοπογραφία του αρχαίου Αγίου", *Μελέτηματα* 13 (1991), σ. 235-240.
14. Soter, St., and Katsounopoulou, D., "The Search for Ancient Helike: 1988-1995", Πρακτικά Β' Διεθνούς Επιστημονικού Συνεδρίου Αρχαία Ελίη και Αιγαιαία, υπό έκδοση.

Archaeological News from the Elikai Area in Aigialeia

D. Katsounopoulou - S. Soter

In 373 BC a strong earthquake and the tidal waves that followed destroyed Elikai, the most important town of the ancient Achaia in the Aigialeia region, and made it disappear under the waters of the Corinthian Bay. The neighbouring town of Vouira, which sank into a chasm, was also razed by the same seismic phenomenon. Vouira, however, was rebuilt by its citizens who happened to be away at the moment of destruction. Pausanias, in the second century AD, visited a littoral site called Elikai, east of Aigion, and wrote that the ruins of the ancient town were visible at the bottom of the sea. Later, the alluvial deposits of the nearby rivers covered Elikai's ruins. The recent systematic research east of Aigion for the location and revelation of ancient Elikai brought to light new important data relevant to the ancient town and its broader region.